X. ISTE'MOL BOZORI

Statistik ma'lumotlar jamiyatda sodir bo'layotgan ijtimoiy-iqtisodiy hodisa va jarayonlarni tavsiflash va boshqarishning eng muhim vositasidir. Hozirda yuqori sifatli statistik ma'lumotlardan foydalanmasdan davlat siyosatida to'g'ri boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkonsiz. Shular qatorida savdo statistika ko'rsatkichlarini shakllantirish ham muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Jumladan, ulgurji va chakana savdo hamda umumiy ovqatlanish korxonalari savdo aylanmasi statistikasi ko'rsatkichi shular jumlasidan.

2023- yil 1- iyul holatiga chakana savdo sohasida faoliyat ko'rsatayotgan tijorat korxonalari soni **5 975** tani tashkil etib, 2022- yil 1- iyulga nisbatan **474** taga oshgan (o'sish sur'ati **108,6** %). Shundan, faoliyat ko'rsatayotgan yirik korxonalar soni **85** tani, kichik korxona va mikrofirmalar soni **5 890** tani tashkil qildi.

Shu jumladan, savdo sohasida yuridik shaxs tashkil etmasdan faoliyat olib borayotgan YATTlar va uyushmagan savdo (jismoniy shaxslar)ning kuzatuvlar asosida yig'ilgan ma'lumotlar, chakana savdo ko'rsatgichlariga kiritilgan.

Chakana savdo tovar aylanmasi tarkibi
(2023- yilning yanvar–iyun holatiga)

Yirik korxonalar
- **O'sish sur'ati 91,8**
- **Ulushi 6,5**

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlari
- **O'sish sur'ati 104,2**
- **Ulushi 93,5**

Uyushmagan savdo (dexqon va chorva bozorlari)
- **O'sish sur'ati 104,6**
- **Ulushi 18,9**

Yuqorida qayd etilgan tadbirkorlik subyektlari faoliyati natijasida, 2023-yilning yanvar-iyun oylarida viloyatning chakana savdo tovar aylanmasi **5 160,5** mlrd so'mni tashkil etib, 2022-yilning yanvar-iyun oylariga nisbatan **103,3** % ga yetdi.

Jumladan, yirik korxonalarning tovar aylanmasi **333,4** mlrd so'mni (o'sish sur'ati **91,8** %), kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining tovar aylanmasi **4 827,1** mlrd so'mni (o'sish sur'ati **104,2** %) shundan, uyushmagan savdo tovar aylanmasi **977,9** mlrd so'mni (o'sish sur'ati **104,6** %) tashkil etdi.

Chakana savdo aylanmasida yirik korxonalar, kichik biznes vaxususiy tadbirkorlik subyektlarining hajmi va o‘sish sur’atlari

Chakana savdo aylanmasi – savdo sohasida yakuniy iste’mol uchun aholiga tovarlarni donalab yoki ko‘p bo‘lmagan miqdorlarda naqd pulga (bank kartalari orqali) sotishni nazarda tutuvchi faoliyat.

Shahar va tumanlar nomi	Jami (mlrd so‘m)	2022 yil yanvar-iyun davriga nisbatan, % da	Yirik korxonalar (mlrd so‘m)	2022 yil yanvar-iyun davriga nisbatan, % da	Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik, (mlrd so‘m)	2022 yil yanvar-iyun davriga nisbatan, % da
Xorazm viloyati	**5160,5**	**103,3**	**333,4**	**91,8**	**4827,1**	**104,2**
Urganch sh.	1434,1	102,4	214,3	91,0	1219,7	104,7
Xiva sh.	233,8	106,9	12,1	84,1	221,7	108,4
Bog‘ot	312,1	101,9	6,3	2,0 m.	305,8	100,9
Gurlan	415,1	104,7	2,8	77,5	412,3	105,0
Qo‘shko‘pir	236,2	103,4	2,0	19,2	234,2	107,4
Urganch	612,0	103,0	21,9	111,1	590,0	102,7
Hazorasp	545,2	102,6	25,3	81,8	519,9	103,9
Tuproqqal’a	127,4	104,1	0,1	89,2	127,3	104,1
Xonqa	339,7	102,5	11,2	47,3	328,4	106,8
Xiva	170,1	107,0	16,9	6,7 m.	153,2	98,0
Shovot	372,3	102,6	13,5	128,0	358,8	101,9
Yangiariq	222,1	104,8	1,4	71,3	220,7	105,1
Yangibozor	140,5	106,4	5,6	80,8	134,9	107,8

2023- yilning yanvar-iyun oylarida o‘tgan yilning yanvar-iyun oylariga nisbatan viloyatning Xiva tumani (**107,0** %), Xiva shahri (**106,9** %), Yangibozor tumani (**106,4** %) va Yangiariq tumani (**104,8** %) chakana savdo tovar aylanmasining eng yuqori o‘sish sur’atlari qayd etildi.

Yillar kesimida chakana savdo tovar aylanmasi hajmi

Chakana savdo tovar aylanmasi dinamikasi
(yanvar-iyun, mlrd so'm)

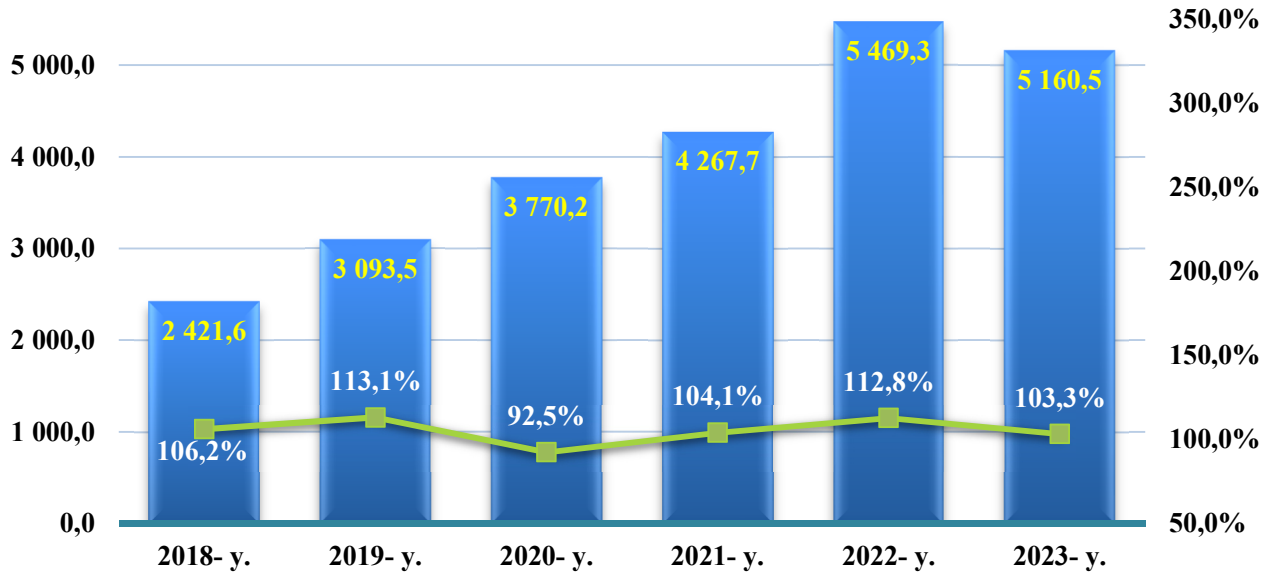

So'nggi **6 yillikda** chakana savdo tovar aylanmasining yuqori o'sish sur'ati 2019- yilda kuzatildi. Bunda chakana savdo tovar aylanmasi 2018- yilning mos davriga nisbatan **113,1 %** ni yoki **3 093,5** mlrd. so'mni tashkil qildi.

Chakana savdo tovar aylanmasi o'sish sur'ati oylar kesimida
(foizda) (*2022- yil, 2023- yil yanvar-iyun oylari*)

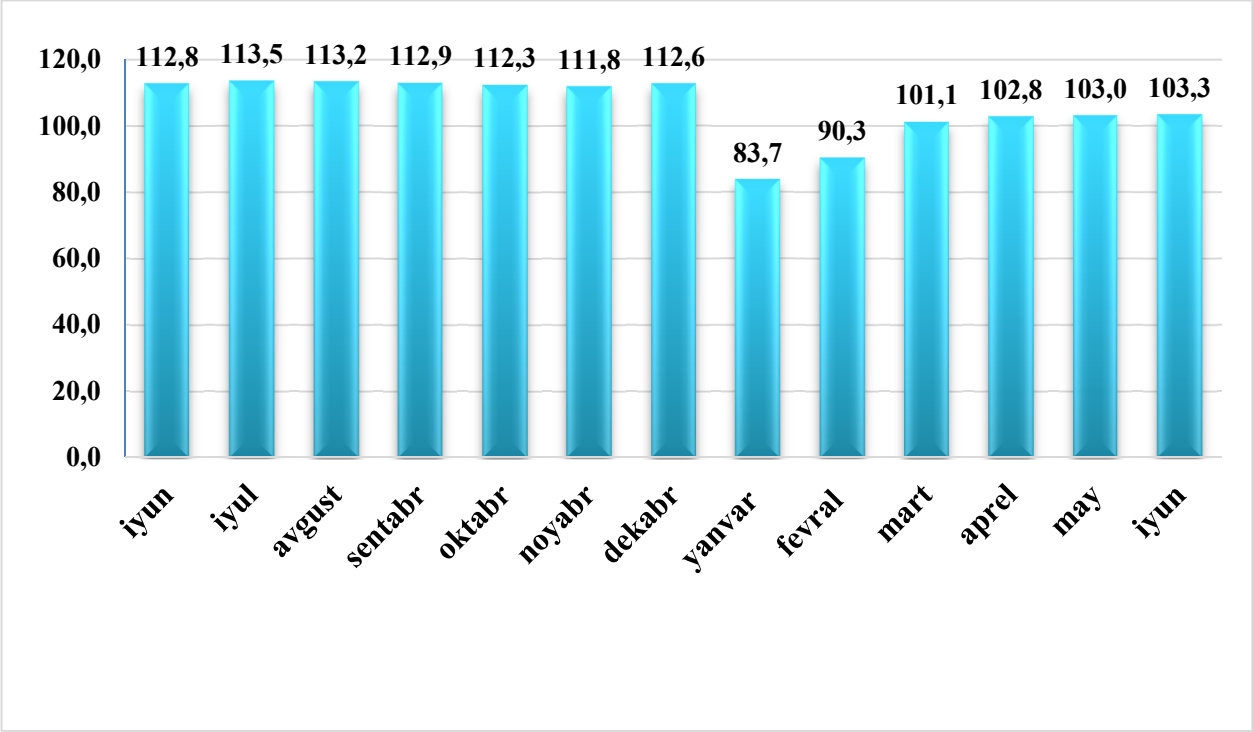

Chakana savdo aylanmasida yirik korxonalar, kichik biznes va xususiy tadbirkorlar subyektlarining hududlar kesimida ulushi, *(foizda)*

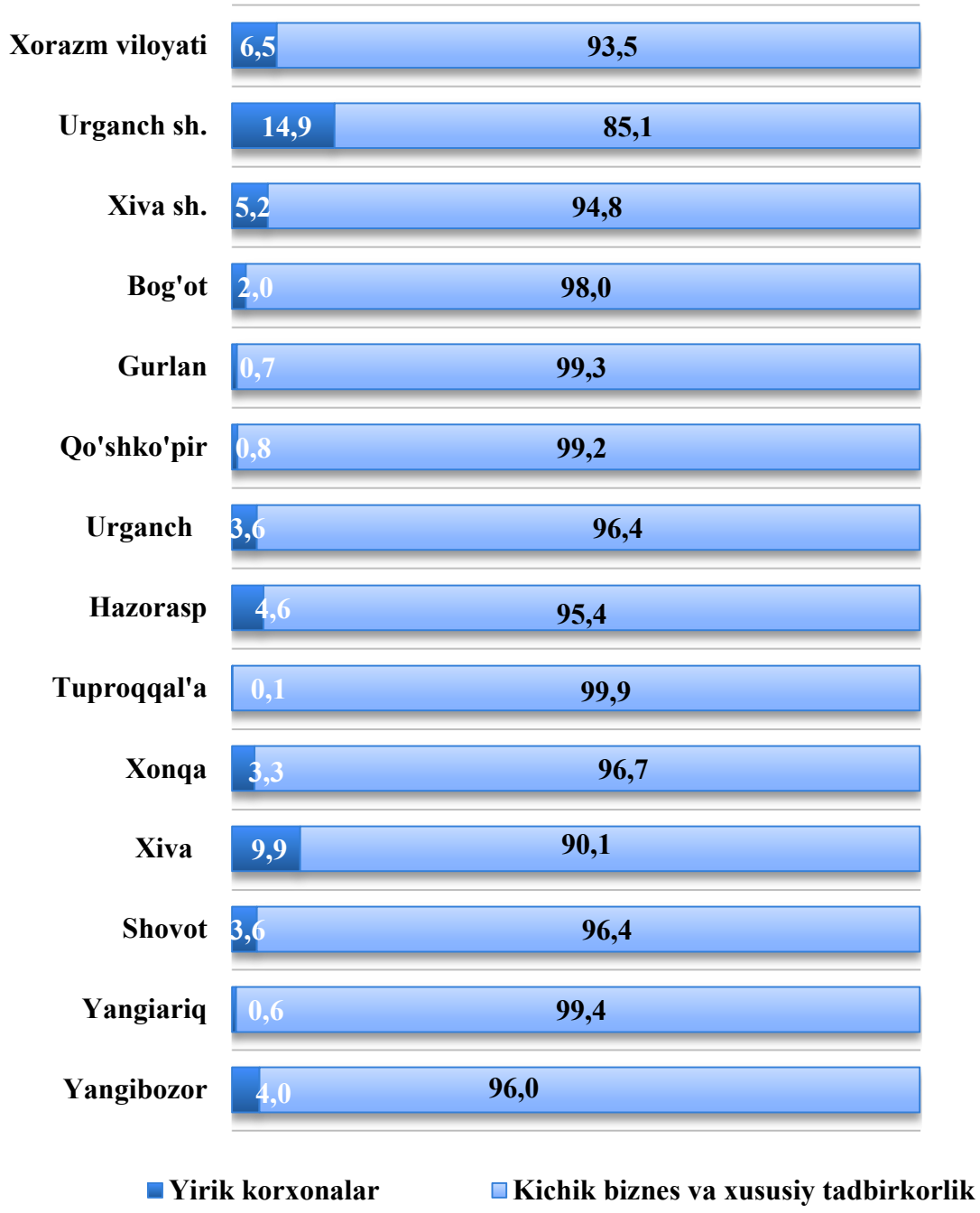

Tahliliy natijalarga ko‘ra, chakana savdo tovar aylanmasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining ulushi bo‘yicha Tuproqqal’a (99,9 %), Yangiariq (99,4 %), Gurlan (99,3 %) tumanlari mos ravishda yetakchilik qilmoqda. Chakana savdo tovar aylanmasi tarkibida yirik korxonalarning ulushi 6,5 % ni tashkil etib, eng katta ulush Urganch shahri (14,9 %), Xiva (9,9 %), Xiva shahri (5,2 %) hamda Hazorasp tumanida (4,6 %) kuzatildi.

Aholi jon boshiga nisbatan chakana savdo Tovar aylanmasi hajmi va o‘sish sur’atlari

Shahar va tumanlar nomi	Hajmi, ming so‘m	O‘sish sur’ati, *foizda*
Xorazm viloyati	**2 626,2**	**101,5**
Urganch sh.	9 509,7	100,1
Xiva sh.	2 402,7	104,9
Bog‘ot	1 801,0	100,0
Gurlan	2 678,3	103,0
Qo‘shko‘pir	1 316,8	101,7
Urganch	2 912,8	101,1
Hazorasp	2 687,1	100,8
Tuproqqal’a	2 189,2	101,7
Xonqa	1 737,4	100,8
Xiva	1 116,0	105,4
Shovot	2 096,3	101,0
Yangiariq	1 830,9	103,0
Yangibozor	1 540,2	104,6

2023- yilning yanvar-iyun holatiga o‘rtacha aholi jon boshiga chakana savdo tovar aylanmasi **2 626,2** ming. so‘mni (2022- yilning yanvar-iyun oylariga nisbatan **101,5** %) tashkil etdi.

Ushbu ko‘rsatkichni hududlar kesimida solishtirilganda, eng yuqori hajm Urganch shahri (**9 509,7** ming. so‘m), Urganch (**2 912,8** ming. so‘m) va Hazorasp (**2 687,1** ming. so‘m) tumanlari hissasiga to‘g‘ri keldi.

Umumiy ovqatlanish korxonalari savdo aylanmasi

2023- yil 1- iyul holatiga umumiy ovqatlanish sohasida faoliyat yuritayotgan tijorat korxonalari soni **1 333** tani tashkil etib, 2022- yil 1 – iyul holatiga nisbatan **57** taga kamaygan va o‘sish sur’ati **95,9 %** ni tashkil etgan. Shundan, faoliyat ko‘rsatayotgan yirik korxonalar soni **1** tani, kichik korxona va mikrofirmalar soni **1 332** tani tashkil qildi.

2023- yilning yanvar-iyun oylarida chakana tovar aylanmasi tarkibida ovqatlanish korxonalari savdo aylanmasining ulushi **3,1** % ni tashkil etib, **162,4** mlrd. so‘mga yetdi va 2022- yilning mos davriga nisbatan **5,9** % ga ko‘paydi. Bunda savdo aylanmasining **96,8** % ulushi kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari hissasiga to‘g‘ri keldi.

Shahar va tumanlar nomi	Jami mlrd so‘m	2022- yil yanvar-iyun oylariga nisbatan, foizda	Yirik korxonalar mlrd so‘m	2022- yil yanvar-iyun oylariga nisbatan, foizda	Kichik biznes va mikrofirma-lar, mlrd so‘m	2022- yil yanvar-iyun oylariga nisbatan, foizda
Xorazm viloyati	**162,4**	**105,9**	**5,1**	**125,8**	**157,3**	**105,4**
Urganch sh.	78,3	107,6	5,1	125,8	73,2	106,5
Xiva sh.	8,1	103,8	-	-	8,1	103,8
Bog‘ot	5,1	103,0	-	-	5,1	103,0
Gurlan	4,0	103,4	-	-	4,0	103,4
Qo‘shko‘pir	2,1	104,0	-	-	2,1	104,0
Urganch	28,9	107,1	-	-	28,9	107,1
Hazorasp	7,2	102,4	-	-	7,2	102,4
Tuproqqal’a	3,6	102,4	-	-	3,6	102,4
Xonqa	3,3	102,5	-	-	3,3	102,5
Xiva	4,0	104,0	-	-	4,0	104,0
Shovot	10,3	102,6	-	-	10,3	102,6
Yangiariq	2,4	105,3	-	-	2,4	105,3
Yangibozor	4,9	101,9	-	-	4,9	101,9

Avtotransport vositalari va ularning ehtiyot qismlari ulgurji va chakana savdo aylanmasi

2023- yil 1- iyul holatiga avtotransport vositalari va ularning ehtiyot qismlari ulgurji va chakana savdo aylanmasi (*IFUT-2 45- bo'lim 45.2 va 45.40.3 kodlaridan tashqari – motorli transport vositalari va mototsikllarni ta'mirlash va texnik xizmat ko'rsatish)* **2 625,4** mlrd. so'mni tashkil etdi va o'tgan yilning mos davriga nisbatan **48,8** % ga ko'paydi. Shuningdek, yirik korxonalar savdo hajmi **1 234,1** mlrd. so'm (o'sish sur'ati- **124,1** %), kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari savdo hajmi – **1 391,2** mlrd. so'mni (o'sish sur'ati – **180,9** %) tashkil qildi.

Avtotransport vositalari va ularning ehtiyot qismlari ulgurji va chakana savdo aylanmasi o'ish sur'ati, *foizda*

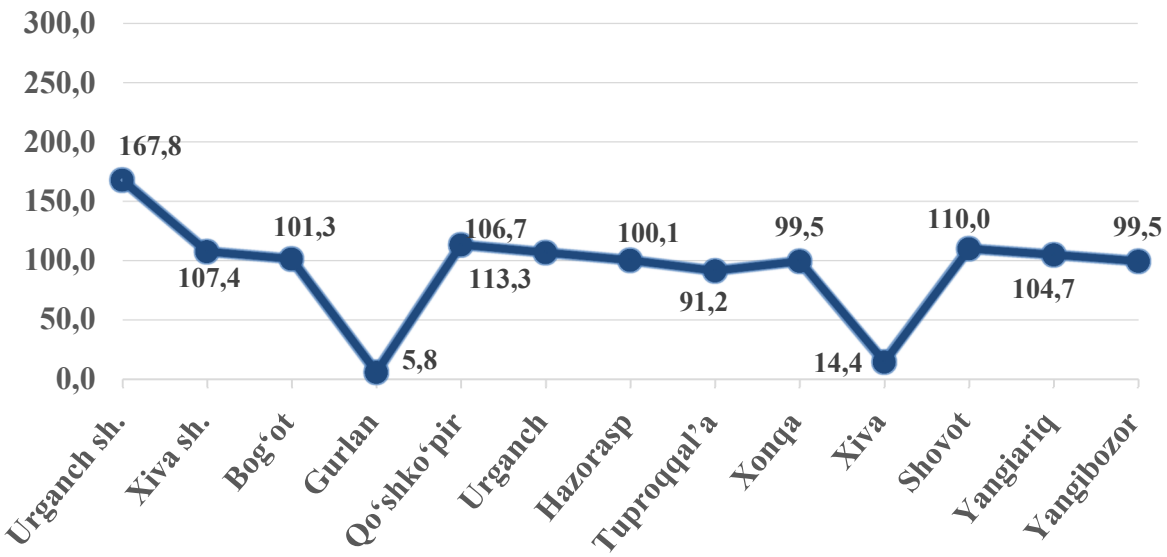

Avtotransport vositalari va ularning ehtiyot qismlari ulgurji va chakana savdo aylanmasi

Shahar va tumanlar nomi	Hajm, mlrd so‘m	Ulushi, *foizda*
Xorazm viloyati	**2 625,4**	**100,0**
Urganch sh.	2 398,0	91,3
Xiva sh.	12,0	0,5
Bog‘ot	24,4	0,9
Gurlan	6,6	0,3
Qo‘shko‘pir	6,1	0,2
Urganch	46,5	1,8
Hazorasp	60,1	2,3
Tuproqqal’a	9,9	0,4
Xonqa	36,5	1,4
Xiva	0,7	0,0
Shovot	9,5	0,4
Yangiariq	13,2	0,5
Yangibozor	1,9	0,1

Ushbu ko‘rsatkichni hududlar kesimida solishtirilganda eng yuqori hajm Urganch shahri (**2 398,0** mlrd. so‘m), Hazorasp (**60,1** mlrd. so‘m) va Urganch (**46,5** mlrd. so‘m) tumanlari hissasiga to‘g‘ri kelmoqda.

.

Ulgurji savdo aylanmasida yirik korxonalar, Kichik biznes va mikrofirmalar

Ulgurji savdo tovar aylanmasida yuqori hajmga ega yirik korxonalar Urganch tumani **(288,5 mlrd.so‘m**), Urganch shahri (**79,9 mlrd.so‘m)** va Gurlan (**73,1 mlrd.so‘m**) tumanlarida kuzatildi.

2023- yil 1-iyul holatiga ulgurji savdo sohasida faoliyat ko‘rsatayotgan tijorat korxonalari soni **2 091** tani tashkil etib, 2022- yil 1-iyul holatiga nisbatan **143** taga ko‘paygan, o‘sish sur’ati **107,3 %** tashkil etgan. Shundan, faoliyat ko‘rsatayotgan yirik korxonalar soni **32** tani, kichik korxona va mikrofirmalar soni **2 059** tani tashkil qildi.

Shahar va tumanlar nomi	Jami mlrd so‘m	2022- yil yanvar-iyun oylariga nisbatan, foizda	Yirik korxonalar mlrd so‘m	2022- yil yanvar-iyun oylariga nisbatan, foizda	Kichik biznes va mikrofirma-lar, mlrd so‘m	2022- yil yanvar-iyun oylariga nisbatan, foizda
Xorazm viloyati	**2903,3**	**105,4**	**534,3**	**110,1**	**2369,0**	**104,4**
Urganch sh.	1440,7	104,4	79,9	89,1	1360,8	105,5
Xiva sh.	90,7	102,7	0,0	0,0	90,7	103,1
Bog‘ot	41,2	66,9	25,6	53,0	15,6	117,4
Gurlan	149,2	85,2	73,1	70,1	76,1	107,3
Qo‘shko‘pir	34,2	103,8	0,1	13,4 m.	34,1	103,6
Urganch	589,3	130,1	288,5	187,8	300,8	100,5
Hazorasp	35,9	75,8	0,2	1,2	35,7	108,5
Tuproqqal’a	43,3	107,3	0,0	3,0 m.	43,3	107,2
Xonqa	106,3	78,2	27,2	44,1	79,1	106,5
Xiva	180,5	106,7	9,9	5667,2 m.	170,6	100,8
Shovot	47,5	104,2	0,1	10,6 m.	47,4	104,0
Yangiariq	107,8	120,2	28,4	2,4 m.	79,4	101,8
Yangibozor	36,7	104,8	1,2	127,6	35,5	104,2

Statistik ko‘rsatkichlarga izohlar

Chakana savdo - savdo sohasida yakuniy iste'mol uchun aholiga tovarlarni donalab yoki ko‘p bo‘lmagan miqdorlarda naqd pulga sotishni nazarda tutuvchi faoliyat, ya’ni tovarlarni foydalanish sohasidan shaxsiy yoki umumiy iste’mol sohasiga o‘tgan vaqtdagi harakatining yakuniy bosqichini ifodalaydi.

Chakana tovar aylanmasi - tovarlarni sotish tarmoqlaridan qat’i nazar, aholiga iste’mol tovarlarini naqd hisob-kitob asosida yoki plastik kartochkalari, kredit kartochkalari, banklarning hisob heklari orqali (bu ham naqd hisob-kitob asosida sotish kabi hisobga olinadi) sotilgan qiymati.

Umumiy ovqatlanish - yuridik shaxslar tomonidan pazandachilik mahsulotlarini tayyorlashga, sotishga va iste’molini tashkil qilishga ixtisoslashtirilgan faoliyatni amalga oshirish.

Umumovqatlanish aylanmasi - joyida aholiga iste’mol uchun, shuningdek, turli kontingentdagi aholini ovqatlanishini tashkil qilish uchun tashkilot va yakka tadbirkorlarga o‘zi ishlab chiqargan kulinariya mahsulotlarini (taom, kulinariya mahsulotlari va yarimfabrikatlar), shuningdek, kulinariya ishlovisiz sotib olingan tovarlarni (unli, qandolatli va non mahsulotlari) sotishdan tushgan tushumni ifodalaydi.

Tovar zaxiralari - chakana savdo korxonalari balansida turgan va kelgusida sotish uchun mo‘ljallangan tovarlar qoldig‘i.

Tovar aylanmasining tovar tuzilmasi - umumiy savdoda nisbiy ko‘rsatkich - jamiga nisbatan foiz hisobidagi solishtirma og‘irlik (ulush) yordamida aks etadigan, umumiy tovar aylanmasi hajmidagi alohida tovar va tovar guruhlari o‘rtasidagi nisbat, ya’ni tovar aylanmasi tarkibi.

Ulgurji savdo - tijorat maqsadlarida yoki o‘zining ishlab chiqarish-xo‘jalik ehtiyojlariga foydalanish uchun, xarid qilingan tovarlarni naqd pulsiz hisob-kitoblar shakli bo‘yicha sotish.

Iste'mol tovarlari - yakuniy iste'molga (oilaviy yoki shaxsiy) qaratilgan, bevosita inson ehtiyojini qondiradigan tovarlar va xizmatlar.

Texnik-ishlab chiqarishga mo‘ljallangan mahsulotlar - ishlab chiqarish iste'moli uchun mo‘ljallangan mahsulot: xom ashyo, materiallar, yoqilg‘i, butlovchi instrumentlar, mashinalar, ehtiyot qismlar, yarimfabrikatlar va boshqalarni o‘z ichiga oladi.

Ulgurji savdo tovar aylanmasi - tuzilgan shartnomalar bo‘yicha tijorat maqsadlarida (kelajakda qayta ishlash yoki sotish) yoki o‘zining ishlab chiqarish ehtiyojlari uchun naqd pulsiz hisob-kitob shaklida tovarlar sotishdan tushumni ifodalaydi.

Tovar zaxiralari - tovar muomalasi doirasida bo‘lgan tovarlar yoki ulgurji korxonalar balansida turgan va kelgusida sotishga mo‘ljallangan tovarlar qoldig‘i.

Tovar aylanmasining tovar tuzilishi - tovar aylanmasi tarkibi, umumiy savdoda nisbiy ko‘rsatkich - jamiga nisbatan foiz hisobidagi solishtirma og‘irlik (ulush) yordamida aks etadigan, umumiy tovar aylanmasi hajmidagi alohida tovar va tovar guruhlari o‘rtasidagi nisbat.